

نمادشناسی و نشانه‌شناسی مبتنی بر هویت در معماری ایرانی (مطالعه موردی: بازشوهای خانه‌های قاجاری تبریز)

علی شریف زاده^۱، اسداله شفیعی زاده^۲*

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد گروه معماری، دانشکده معماری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران، ali.sharifzade@gmail.com
۲- استادیار گروه معماری، واحد اهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اهر، ایران، shafizade.a@gmail.com

چکیده

نمادها و نشانه‌های معماری ایرانی در مناطق مختلف باعث ایجاد هویت برای هر شهر و اقلیم خاص می‌شوند. نمادها می‌توانند عناصر کالبدی و شاخص‌های شکلی مانند بازشوهای بناها باشند که با در نظر گرفتن اقلیم و فرهنگ آن منطقه بررسی می‌شود. پژوهش حاضر با هدف مطالعه بازشوهای خانه‌های قاجاری در تبریز به جهت نمادشناسی و نشانه‌شناسی مبتنی بر هویت تدوین گشته است. طرح بازشوها مشتمل بر تناسبات، تعداد، کتیبه‌ها و قدمت آن در خانه‌های بهنام، قدکی و علوی تبریز مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. روش تحقیق در پژوهش حاضر به صورت توصیفی، تحلیلی و تطبیقی و با استفاده از مطالعات میدانی و مشاهده مستقیم از بناها می‌باشد. تحقیق در پی یافتن تناسبات و زیبایی‌شناسی کمی و کیفی بازشوهای خانه‌ها جهت ارائه راهکاری برای ایجاد الگوهای بهتر طراحی بوده است. نتایج حاصله مؤید این مطلب است که هم اقلیم و هم فرهنگ در شکل‌گیری بازشوها تأثیر بسزایی داشته است. درصد بازشوها در نمای جنوبی بیش‌تر از سایر نماها می‌باشد، ارسی در بناها قابل مشاهده است و اکثر کتیبه‌های مورد استفاده به شکل نیم بیضی، نیم دایره و یا صاف است، همچنین در و پنجره مشبک نیز بیشتر از سایر انواع بازشوها استفاده شده است.

واژه‌های کلیدی: نمادشناسی، نشانه‌شناسی، هویت، معماری قاجاری، بازشوهای خانه‌های سنتی، تبریز

۱- مقدمه

توجه به نحوه شکل‌گیری معماری در تمامی جوامع علی‌الخصوص ایران که دارای پیشینه معماری غنی می‌باشد، مسئله‌ای مهم ارزیابی می‌شود و به نوعی می‌توان گفت معماری دارای هویتی است که بیانگر ارزش‌ها و فرهنگ جامعه می‌باشد. "برای درک معماری ایرانی می‌توان با بررسی اصول بناهای سنتی ایران و دریافت حکمت و عقاید حاکم بر آنها عناصر هویت‌ساز معماری سنتی را دریافت." [۱] نماد و نشانه در واقع فرصتی است برای هنرمند تا بتواند ارتباط بهتری با مخاطب خود برقرار کند که برای بهرمندی از این کیفیت محدود به زمان و یا قالب سبک‌های هنری نمی‌شود و پیرو هیچ نوع خاص از سبک‌ها و شیوه‌ها نیست، بلکه توانمندی‌های خالق اثر و مخاطب اثر محدود و کیفیت این ارتباط را تعیین می‌کند. "نگاه نمادین به هستی، اصلی‌ترین رویکرد دین‌های الهی و مشرب‌های عرفانی در هستی‌شناسی است و از بعد تزئینی از معبودشناسی آن‌ها سرچشمه می‌گیرد." [۲] مردم هر فرهنگی با توجه به گذشته و تاریخ خود، نمادها و نشانه‌های هویت‌ساز دارند که از جمله این نمادها می‌توان به بازشوهای خانه‌ها و بویژه ارسی‌های آن اشاره کرد. یک اثر معماری، متشکل از فرم‌ها و اشکال در قالب فضایی است؛ فضاهای باز و بسته و بازشوها، پروخالی‌های حجم و شاخصه‌های کالبدی، سلسله‌مراتب و اندازه‌ها؛ در این میان بازشوها به دلیل گستردگی و تأثیرات روانی، جایگاه خاصی دارند که در بازخوانی یک اثر معماری نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌-